

Всесвітня історія

УДК 94(420)''1485/1603''

О. М. Маклюк

КОРОЛІВСЬКИЙ ДВІР В РАННЬОТЮДОРІВСЬКІЙ АНГЛІЇ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ВЛАДИ

Стаття присвячена аналізу історії Королівського двору в Англії раннього нового часу. Автор представив зміни ролі королівської влади, її персоніфікацію в епоху ранніх Тюдорів. Королівський двір епохи Генріха VII й Генріха VIII характеризується як особливий інститут влади. Королівський двір стає центром політичного й культурного життя в Англії першої половини XVI століття. Автор дійшов висновку, що Королівський двір у Тюдорівській Англії стає інститутом, що формує певний імідж королівської влади в Європі.

Ключові слова: "королівський двір" (господарство), король, фаворити, придворні партії, ранній абсолютизм, парламент, Таємна рада, Реформація, публічна влада, ранньотюдорівський період.

Останнім часом у вивченні політичної історії ми спостерігаємо активізацію наукового інтересу до проблем функціонування владних структур. У цьому контексті винятковий інтерес становить політична історія Англії, з її багатовіковою еволюцією державно-правових конституційних структур та поступальним розвитком політичних інститутів. Пріоритетними сферами у дослідженнях істориків довгий час залишалися центральні органи управління, станово-представницькі структури, органи місцевого управління та інші; королівський двір, як складний суспільно-політичний інститут знаходився поза увагою дослідників. Вивчення королівського двору також створює базу щодо аналізу політичних відносин, для визначення характеру королівської влади.

Наприкінці XV – на початку XVI ст. всю систему державного управління в Англії намагається консолідувати королівська влада, а центром політичного та культурного життя стає королівський двір. Саме тому великого значення набуло дослідження політичної еліти, яка у ранній новий час зосереджувалась навколо королівського двору та реально здійснювала управління державою. Відзначимо, що питання історії королівського двору включають багато аспектів: це аналіз всіх королівських служб, які обслуговували двір монарха, його апартаментів та членів королівської сім'ї, історія церемоніалу при дворі, персонального складу, дворового етикету, проблеми внутрішньої боротьби при дворі між представниками політичної еліти та інші. Всі ці питання не можливо розглянути в рамках однієї наукової роботи, тому головною метою статі є аналіз королівського двору, як одного з головних засобів, що сприяв репрезентації влади монарха нового часу, створював її певний імідж.

Слід зазначити, що пошуки інтегруючої, цілісної моделі вивчення європейського королівського двору ще тільки ведуться. В історичній науці більш досліджене становлення французького двору, проблеми функціонування англійського королівського двору довгий час знаходились поза увагою науковців. Заповнити цю прогалину перший спробував історик А. Ньютон, який вважав, що саме "household" був реальним інститутом управління, в межах якого починали формуватися інші державні установи, через який проходили всі політичні рішення [1]. Іншої точки зору професор Кембріджського університету – Д. Елтон. Він представив систему реформування державного апарату доби ранніх Тюдорів, в цьому контексті аналізує королівський двір. На його думку, королівський двір зберігає у ранній новий час тільки функції обслуговування монарха, реальною силою в управлінні, завдяки реформам Т. Кромвелля, стає бюрократія, яка консолідується навколо такого інституту, як Таємна Рада [2; 3; 4; 5, р.905-908]. Сучасні англійські дослідники підкреслюють, що у різних роботах Д. Елтон висловлює інколи взаємовиключні думки, з одного боку, наголошує, що королівський двір перестав бути інститутом державного управління, з іншого – називає його точкою перехрестя інтересів королівської влади та політичної еліти. [6, с.101]. Учень Д. Елтона, професор Д. Старки, піддав різкій критиці концепцію "адміністративної революції в управлінні" за часів Т. Кромвелля. Він наголошував на тому, що королівський двір у XVI ст. продовжує зберігати впливову політичну роль [7, р.29-58; 8, р.175-204]. Дискусія між Д. Елтоном та Д. Старки дала поштовх для подальшого вивчення проблеми. Вчені різних напрямків розглядають особливості політичної стратегії управління державою наприкінці XV – на початку XVI століть, аналізують тему спадкоємності політики та традицій королівських дворів Генріха VII і Генріха VIII. Історик Д. Лоудз у монографії "Тюдорівський двір" підкреслює, що це був складний, особливий інститут влади, який став ні тільки центром політичного, але і культурного життя [9].

Різні аспекти розвитку королівського двору часів Генріха VII стали об'єктом розробок історика С. Ганна [10, р.23-49]. Особливий інтерес серед дослідників, в контексті проблеми, що нами розглядається, викликає "персональна історія". Відмітимо, що біографічний підхід до вивчення королівського двору залишається головним в історіографії. В дослідженнях Р. Лок'єра, С. Краймза, Д. Вілльямсона, надається оцінка правлінню Генріха VII, характеризується середовище та найближче оточення монарха [11; 12; 13; 14]. Особистості Генріха VIII присвячена праця Д. Скерзбрика [15], в монографії аналізується також питання ролі короля у формуванні королівського двору "нового типу". Роботи Д. Баглі, Г. Міллера, Дж. Бернарда та інших істориків 80-х–90-х років свідчать також про зростаючий інтерес до політики Генріха VIII [16; 17; 18]. Неординарність особистого життя монарха і зараз залишається предметом досліджень істориків. Дискусії, пов'язані з фігурами дружин англійських королів, в першу чергу Генріха VIII, їх роль в системі королівського двору та і взагалі в політичному житті Англії також є частиною історіографії [19; 20, р.665-674; 21, р.775-805; 22, р.891-899]. Входять в коло інтересів зарубіжних істориків проблеми фаворитизму при дворі Генріха VIII. Особливу увагу дослідники приділяють фаворитам англійських королів, вивчається їх роль та статус при дворі, дослідникам вдалось висвітлити основні події їх державної діяльності, дати психологічний аналіз особистостей [23; 24; 25; 26; 27].

Таким чином, аналіз історіографії свідчить про зростання інтересу до проблем королівської влади та управління в Англії ранньотюдорівського періоду, проблем історії королівського двору, як інституту влади, свідомством чого є поява низки спеціальних та загальних робіт з окремих питань, але деякі аспекти вищезазначеної проблеми, що знаходяться в площині соціокультурного аналізу, а саме роль королівського двору у формуванні зовнішнього іміджу монархії та монарха ще потребує додаткового аналізу.

Процес зосередження влади в руках короля та ліквідація сеньйоральної влади представників великих феодалних родів, були прискорені в Англії значною мірою подіями війни Білої та Червоної троянд. В результаті зростає політична роль короля та його оточення, формується на основі старих двірцевих служб короля особливий інститут влади – королівський двір, резиденції феодалних магнатів вже не були для нього конкурентами. Це було загальноєвропейським явищем, яке мало і схожі, і відмінні риси в різних країнах. Різниця воно і темпами формування, на що впливала відповідна історична традиція. Королівські двори Європи ставали своєрідною візитною карткою монарха, засобом демонстрації сили та могутності королівської влади. Законодавцем європейської моди був безумовно французький королівський двір.

Укріплення монархічної влади в Англії пов'язується з Генріхом VII Тюдором (1485-1509), саме при ньому були започатковані деякі зміни в системі формування королівського двору. В політиці Генріха VII чітко проглядаються прагнення перетворити королівський двір в соціально-політичний інститут Англії. Цей інститут був досить складним, він формувався, як на основі середньовічних традицій, так і нових структур, які включаються до нього. В період становлення абсолютної монархії велику роль в системі органів управління починає відігравати особистість монарха, особливо це стосувалось королівського двору. Індивідуальність монарха, його погляди, світогляд, звички, характер здебільшого визначають зміст його діяльності, в значній мірі спрямовують хід конкретних історичних подій. Генріх VII прийшов до влади за досить складних обставин, значну роль відіграв випадок. Побожування його щодо втрати престолу не були марними. В період правління монарха багато разів виникала загроза захоплення трону. Ця атмосфера страху втрати престолу впливала і на атмосферу яка існувала при дворі за часів першого Тюдора. Як розважався Генріх VII та королівський двір його часів, зазначає Ф. Бекон, невідомо, однак він не був аскетом [28, с.143-148]. Історик Р. Лок'єр відмічає, що за його правління в Тауері було відкрито звіринець з левами, леопардами та рідкісними птахами. Він отримував задоволення від гри в карти і в кості, дуже любив клоунів і блазнів. Генріх VII цінував музику, за його наказом для королівської родини придбали орган та лютню. Під його керівництвом в Англії була збудована бібліотека, король заохочував розвиток книгодрукування в Англії [11, р.21-22].

В штат королівського двору входив хранитель королівської бібліотеки – "Library Keeper". Для королівських розваг існували при королівському дворі особливі посади музикантів, ті що розважали особисто королівську родину мали статус – "chamber musicians". Крім того, були в штаті королівського двору службовці, що відповідали за збереження та роботу музикальних інструментів – "instrument makers", "organ keeper".

Але в цілому Генріх VII відносився байдуже до розкішного життя, він оставив своєму сину величезну казну, яка зробила його одним з багатіших монархів Європи. Генріх VII помер від туберкульозу 21 квітня 1509 році, був похований у Вестмінстері. Його саркофаг та каплиця над ним є однією з найкрасивіших пам'яток мистецтва в Європі. Ф.Бекон не без іронії писав, що посмертний пам'ятник-усипальниця Генріха VII став для нього багатшим житлом, ніж за життя були Річмонд та інші палаци [28, с.148]. Продовжив династію Генріх VIII (1509-1547) – одна із найяскравіших та суперечливих особистостей епохи раннього нового часу Англії. Він зійшов на престол після смерті батька, і та атмосфера, яку він привніс, давала підстави говорити про майбутні позитивні зміни в політиці Англії. Як другий син, Генріх VIII теоретично не мав права зайняти престол, але міг прийняти церковний сан. Хлопчик ріс та виховувався у дусі католицької віри і був досить релігійним, його вихованням багато займалась бабуся Маргарита Бофорт. Історик церкви Д.Г. Лінч відмічає велику набожність Генріха VIII, який слухав месу тричі на день, коли виїжджав на полювання, і п'ять разів, коли не виїжджав, її безперечно дотримання говорить про релігійність монарха [29, с.437]. Генріх VIII зійшов на престол в розквіті сил, молодого людиною, наділеною неабияким розумом, він мав гарну освіту, він грав на арфі розумівся на музиці: інтелектуал, поліглот, композитор, тенісист, заядлий

охотник. Прихід до двора нового короля в особі Генріха VIII сучасники сприйняли з радістю та надією на зміни. Відомий поет, класик англійської придворної поезії, Джон Склтон з захопленням писав у своїх віршах про його вступ на престол [30]. Історики відмічають той факт, що Томас Мор теж присвятив Генріху VIII поему: "На день коронації Генріха VIII, найславнішого короля Британії" [31, с.15].

Вже за Генріха VIII ситуація радикально змінюється, проглядається тенденція до створення яскравого зовнішнього іміджу двору: перебудовуються королівські резиденції, влаштовуються помпезні церемонії, з'являються особливі вимоги до одягу придворних, що ставило за мету підкреслити вагомість королівського двору та особи монарха.

Зразком для молодого монарха становляться найбільш яскраві європейські двори того часу – французький та іспанський. Бали та прийоми, полювання та турнірні змагання, маскаради заповнювали життя молодого монарха.

Англійський королівський двір став дуже привабливим для видатних вчених, поетів, музикантів того часу, які несли в його атмосферу ідеї ренесансної Європи. Видатні гуманісти того часу, Еразм Роттердамський та Томас Мор, спілкувалися з королем та його дружиною Екатериною Арагонською. У структурі королівського двору були посади королівського художника – "Painter", хранителя королівської картинної галереї – "Picture Keeper". Придворним живописцем Генріха стає Ганс Гольбейн Молодший. Портрет Генріха VIII, роботи Ганса Гольбейна Молодшого, що був написаний у 1537 році, дає яскраве уявлення про зовнішність монарха. Король зображений на весь зріст: могутні плечі, широко розставлені ноги мали відображати його силу та могутність. Багатий одяг, оздоблений хутром, розшитий коштовностями, камінням та золотом, свідчить про зверхзаможність монарха. Відзначимо, що портрет був написаний, коли королю виповнилось 46 років і він перебував у розквіті сил.

У структурному відношенні королівський двір складався з різних дворів. Кожен член королівської родини мав свій двір, моделлю для створення якого був двір короля. Одним з найбільш впливових дворів з членів королівської родини був двір королеви. Династичні шлюби та шлюбна політика монархів вже стали предметом окремих досліджень з історії раннього нового часу. Постать Генріха VIII, як одного з монархів цієї доби, не була винятком [32; 33; 34; 35, р.653-665; 20, р.665-674; 21, р.775-805; 22, р.891-899]. Його династичні шлюби та шлюбна політика, особисті пристрасті створили особливу атмосферу інтриг та боротьби "кланів" в середині королівського двору епохи Генріха VIII. При дворі формувались придворні "партії", які очолювали представники найбільш відомих та впливових родин. Саме під їх керівництвом точилась таємна боротьба, за вплив на особу монарха або наближення до нього, плелись двірцеві інтриги. В ранньотюдорівський період найбільш впливовими аристократичними кланами були Норфолки, Саффолки та Сомерсети, вже за часи правління Генріха VII, почали набирати силу при королівському дворі Сеймури, Бекони, Кавендіши, Рассели. Становище, роль при дворі, трагічні долі супутниць короля дозволяють виявити деякі риси характеру монарха та проаналізувати заплутаний клубок родинних, зовнішньополітичних, внутрішніх інтриг, а також особисті запити, потреби короля. Всі шлюби монарха супроводжувала закулісна боротьба, а з допомогою дружин короля представники політичної еліти пробували вирішити важливі для них питання. Перший шлюб був укладений у 1509 року. Катерина Арагонська вирізнялась релігійністю, мала хорошу освіту, володіла грецькою та латиною, її поважали при дворі. Приводом для розлучення з Катериною стала відсутність спадкоємця по чоловічій лінії, а також шлюб Катерини з братом Артуром. Пристрасть до придворної дами А. Болейн та інтриги клану Норфолків підштовхували Генріха VIII до рішучих дій. Анна Болейн вперше була представлена дворові у 1522 році, документи згадують її першу появу при королівському дворі [36, vol.III, №1559]. Витончена А. Болейн пройшла найбільш впливову школу дворового етикету, французьку. В 1532 році доктор теології Томас Кранмер дає Генріхові VIII дозвіл на розлучення та заручає його з новою фавориткою. А. Болейн не виправдала надій короля, який мріяв про спадкоємця. Наступною дружиною Генріха VIII стала ставлениця Сеймурів – Джейн. Саме Сеймури тепер в фаворі у короля. На полотні придворного живописця Г.Гольбейна Молодшого Д. Сеймур має вигляд стриманої, трохи суворої жінки. Вона помирає 14 жовтня 1537 року під час пологів, але при цьому дарує Генріхові VIII бажаного спадкоємця – майбутнього короля Едуарда VI. В 1540 році Генріх VIII одружився з Анною Клевською. Це був династичний шлюб, метою якого було закріплення антигабсбурзького союзу. Генріх VIII був незадоволений цим шлюбом, не маючи особливих почуттів до нової дружини, в 1540 році Анна Клевська була оголошена вдовою та віддалена від королівського двору. У 40-і роки фортуна знов посміхнулася Норфолкам: король звернув увагу на племінницю герцога – Катерину Говард, але незабаром молода дружина була спіймана на шлюбній зраді. К. Говард стратили у 1542 році. Ще один невдалий шлюб став ударом для короля [36, vol.XVI, №1339]. Останньою дружиною Генріха VIII стала Катерина Пар її врятувала від ешафота смерть самого монарха. Отже, англійський королівський двір був свідком бурного особистого життя монарха, доля більшості дружин Генріха VIII трагічна, ці події вийшли за межі Англії та стали предметом емоційного обговорення королівських дворів Європи.

За Генріха VII зовнішнє життя королівського двору було досить скромним, що сприяло зростанню його авторитету, поваги в суспільстві. Двірцеві служби, які обслуговують королівську родину також входили до складу королівського двору. Саме на них покладался обов'язок забезпечити функціонування двору, життєві потреби короля. На посади королівського двору призначав, здебільшого, особисто король або чиновники високого рангу, на відміну від доби середньовіччя, коли більшість посад були спадковими та передавались як почесний сімейний обов'язок. За ранніх Тюдорів сталися зміни і в соціальному складі придворних. Саме в цей період титули та посади отримують не тільки представники дворянства та нового дворянства,

а й не дворянських станів. Новим явищем стало включення до структури придворних представників державних органів влади, серед яких були королівські фаворити, що займали високі урядові посади. Система фаворитизму, періоду зародження абсолютної монархії, стала невід'ємною рисою королівського двору. Вона передбачала наявність найближчого оточення – постійного перебування біля монарха особливо наближених осіб, непересічних, досить часто невисокого походження, чия діяльність цілком задовольняла потреби короля. Перебуваючи у тісному контакті з монархом, фаворити безпосередньо впливали на формування політичного курсу держави. На їх плечі лягала відповідальність за вирішення багатьох питань як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Як винагороду за сумлінність король жалював фаворитам титули, посади, землі тощо. Фаворит цілком залежав від волі монарха, а термін його могутності визначається тим, як довго він потрібен королю. Становлення фаворитизму за Тюдорів починається з Генріха VII, за його правління головною фігурою стає Дж.Мортон. З числа придворних формується один з найважливіших органів влади – Таємна Рада. До складу двору входять представники парламенту та церкви. Отримання посади при дворі вважалось соціально престижним, воно відкривало доступ до влади та багатства. Якщо Генріх VII лише окремі сфери діяльності тимчасово перекладав на плечі осіб, які користувались особливою довірою, то Генріх VIII робив все руками фаворитів як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. В період правління цього монарха у нього в фаворитах були Вулсі, Мор, Кромвель, Норфолк та Гардінер. Найбільш значними державними діячами з королівського оточення, які досягли найвищого службового становища серед фаворитів та зробили найбільш вагомий внесок у формування нових інститутів влади, в тому числі двору стали – Т. Вулсі та Т. Кромвель. Вони були людьми, які вийшли із нижчого прошарку суспільства, але це були люди неординарні, лише тому їх помітили і наблизили до короля. Знавець тюдорівського двору, Дж. Макі відмічає вплив Т. Вулсі на формування особистості Генріха VIII: "Геніальність його полягала в тому, що він був здатний схилити Генріха VIII до своїх думок таким чином, що тому здавалось, ніби він здійснює власні задуми." Його становище було складним тому, що разом з ним ріс і набував сили його господар – король. І міністр працював в гармонії з ним більше 10 років. [37, р.302] Історик В. Семенов, характеризуючи Т. Вулсі, пише, що він був владолобним, гордим, жадібним до грошей і подарунків, зовнішніх ефектів, далеко небездоганним в особистому житті. Дослідник відмічає, що Т. Вулсі досить часто був об'єктом сатири, дуже популярної в Англії того часу (поет Джон Скелтон в поемі "Чому ви не прямуєте до двору", поет Рой в поемі "Наші дні") [38, с.120-121; 30]. Одним з об'єктів насмішок стало відмінне лестити монарху. Т. Вулсі любив оточувати себе великою пишністю, подражая королю, розкішно вдягатися. Він утримував близько тисячі придворних [39, с.115-116], які супроводжували його під час церемоній та урочистостей. Находять під впливом італійських ренесансних палаццо, у лондонському передмісті Річмонд-на-Темзі у 1514 році, кардинал заклав один з найчарівніших дворців свого часу – Хемптон-Корт.

У фінансових питаннях, в тому числі по відношенню до королівського двору, Т. Вулсі прагнув дотримуватися політики Генріха VII – політики економії. Це не відповідало інтересам і планам Генріха VIII. Т. Вулси сподівався вернути прихильність монарха та подарував йому Хемптон-Корт. Король особисто буде слідкувати за ходом будівництва. Півтора століття Хемптон-Корт буде залишатися резиденцією англійських королів. Останньою причиною, яка вплинула на рішення Генріха VIII позбавитись Т.Вулсі, стало те, що він не зміг також розв'язати проблему взаємовідносин короля і папи, вирішити питання про розлучення Генріха VIII з Катериною Арагонською. Т.Вулсі був відлучений від влади та звинувачений в державній зраді.

Новим фаворитом короля став Т. Кромвель, хитрий та виверткий. Т. Кромвель був справжнім макіявеллістом, яким малювала цей тип державного діяча філософія доби Відродження. За його наказом "Державець" Н. Мак'явеллі був виданий англійською мовою [2, р.128-129]. Т. Кромвель навіть сам редагував матеріал. Особистою заслугою Т. Кромвеля деякі історики називають редагування Біблії [40, р.100-111]. Здібна та безмежно користолюбна людина, він був готовий виконати будь-яке бажання короля. З цих рис його характеру і скористався Генріх VIII. За допомогою Т. Кромвеля він вирішив питання особистого життя: шлюботорозлучний процес та одруження на своїй фаворитці А. Болейн. Історик А. Діккенз відмічає здібності Т. Кромвеля як видатного адміністратора. [41, р.11]. За Т. Кромвеля розширилася матеріальна база королівського двору, а значить, зросла самостійність монарха. За активної участі Т. Кромвеля Генріх VIII здійснив низку реформ державного управління, королівський двір за його часів став справжнім інститутом влади. Т. Кромвель багато зробив, для того щоб створити механізми, які дозволяли перетворити постать короля у центр усієї системи державного управління. Король мав право втручатися у роботу будь-якого органу та самостійно вирішувати будь-які питання управління на всіх його етапах. Радники та фаворити короля ставали безпосередніми виконавцями волі монарха та провідниками обраного політичного курсу, але у випадку невдач вони потрапляли до розряду королівських ворогів та зрадників держави і розпачувалися за це не тільки службовим становищем, але іноді й життям. Падіння Т. Кромвеля почалося тоді, коли його політика перестала відповідати інтересам короля. Початок падіння історики пов'язують із втратою впливу на короля А. Болейн та невдалим проектом шлюбу з А. Клевською, який готував Т. Кромвель [11, р.376-378].

Останні роки правління монарха при дворі панувала атмосфера підозри, мстивості, надмірної жорстокості. Яскравою ілюстрацією атмосфери, що панувала при дворі Генріха, відмічає дослідник Іво-нин Ю.Є. став той факт, що смерть короля 26 січня 1547 року не відразу була сприйнята: найближче оточення навіть не наважувалося говорити про це, побоюючись, що він встане з ліжка та помститься за непо-кору: "І тільки коли від тіла пішов запах, стало зрозуміло, що Генріх VIII ніколи не встане" [19, с.115]. І все

ж таки за Тюдорів двір став центром життєдіяльності країни, але його величність, підкреслює історик Є. Бартон, ні тільки в діяльності, а і в тому, що він своїм блиском, високим рівнем освіти, вишуканістю підкреслював величність монарха. [42, с.34]

Таким чином, як форма державного устрою англійська монархія була складним механізмом. Центром політичного та культурного життя в цей час стає королівський двір. Традиційно в Англії сформувалась залежність дворянства від королівської влади, що притягувала його до королівського двору в надії отримати титули або інші нагороди. На відміну від середньовіччя, наближення до двору та заняття державних постів здійснювалось через призначення короля, а раніше дворянство мало це право, обумовлене давністю. Служба при дворі перестала бути частиною дворянських обов'язків, дворянство виконувало ті чи інші функції тільки в силу делегування їх королем. Для Англії XVI ст., як і для інших країн Західної Європи того часу, характерна боротьба дворянських угруповань за владу та право знаходитися поряд з монархом. "Партії" фаворитів і фавориток стали одним з проявів цього явища. У цей час королівський двір перетворювався в серцевину держави, де вирішували найважливіші питання великої політики. У центрі дворцевого життя знаходилась королівська сім'я. Зміна фаворитів і фавориток була невід'ємною частиною політики Генріха VII та Генріха VIII Тюдорів, коли монархи у відповідності до особистих інтересів змінювали "знаряддя" свого управління. В цілому королівський двір доби Тюдорів несе на собі одного боку відбиток середньовіччя: деспотизм, жорстокі репресії, з іншого ренесансні риси знайшли прояв в особливостях його розвитку, він стає центром мистецтва, поезії, науки, стає засобом формування яскравого іміджу англійської монархії в Європі. Відмітимо, подальший напрямок вивчення королівського двору, як історичного феномену, обов'язково повинен враховувати різні підходи в трактовці цього явища, а королівські двори Європи раннього нового часу досліджуватися в широкому культурно-історичному та ідеологічному контексті.

Джерела та література

1. Newton A.P. Tudor Reforms in the Royal Household // Tudor Studies presented to A.F. Pollard / Ed. by R.W. Seton-Watson. – N.Y., 1969.
2. Elton G.R. The Tudor revolution in the government. Administrative Change in the reign of Henry VIII. – Camb., 1953.
3. Elton G.R. Policy and police. The enforcement of the Reformation the age of Thomas Gromwell. – Camb., 1972.
4. Elton G.R. Reform and Reformation: England 1509-1558. – Camb., 1977.
5. Elton G.R. How corrupt was Thomas Cromwell? // Historical journal. – Camb., 1993. – Vol.36. – №4.
6. Хеншелл Н. Миф абсолютизма. Перемены и преемственность в развитии западноевропейской монархии раннего Нового времени. – Спб., 2003.
7. Starkey D. Court and Government // Revolution Reassessed: Revisions in the History of Tudor Government and Administration / Ed. by C. Coleman and D. Starkey. – Oxford, 1986.
8. Starkey D. Court, Council, and Nobility in Tudor England Princes, Patronage and the Nobility in Tudor England // The Court at the Beginning of the Modern Age, c. 1450-1650/ Ed. by R.G. Asch and A.M. Birke. – Oxford, 1991.
9. Loades D. The Tudor Court. – New Jersey, 1986.
10. Gunn S.J. The courtiers of Henry VII. // English Historical Review. – Essex, 1993. – Vol.18. – №426.
11. Lockyer R. Henry VII (seminar studies in history) / Ed. by P.Richardson. – L., 1968.
12. Chrimes S.V. Henry VII. – California, 1972.
13. Chrimes S.V. Lancastrians, Yorkists and Henry VII. – L., 1964.
14. Williamson J. The life and time of Henry VII. – L., 1984.
15. Scarisbrick J.J. Henry VIII. – L., 1969.
16. Bagley J.J. Henry VIII and his time. – L., 1962.
17. Miller H. Henry VIII and the English nobility. – Oxford-N.Y., 1986.
18. Bernard G.W. War, taxation and rebellion in early Tudor England: Henry VIII, Wolsey at the Amicable Grant of 1533. – Brighton-N.Y., 1986.
19. Ивонин Ю.Е. Императоры, короли, министры. Политические портреты. XVI века. – Днепропетровск, 1994.
20. Bernard G.W. The fall of Anne Boleyn a rejoinder. // English Historical Review. – Essex, 1992. – Vol.107. – №422.
21. Ives E.W. Henry VIII's will – a forensic conundrum. // Historical journal. – Camb., 1992. – Vol.35. – №4.
22. Houlbrooke R.A. Henry VIII wills: a comment. // Historical journal. – Camb., 1994. – Vol.37. – №4.
23. Dickens A.G. Thomas Gromwell and the English Reformation. – L., 1959.
24. Beckingsale B.W. Thomas Gromwell. Tudor minister. – L., 1978.
25. MacCulloch D. Thomas Cranmer: A life. – L., 1996.
26. Ackroyd P. The life of Thomas More. – L., 1999.
27. Gwyn P. The king's cardinal. The rise and fall of Thomas Wolsey. – L., 1990.
28. Бекон Ф. История правления короля Генриха VII. – М., 1990.
29. Лінч Д.Г. Середньовічна церква. Коротка історія: Пер. з англ. В. Шовкун. – К., 1994.
30. Edwards H.L.R. Skelton. The Life and Times of an Early Tudor Poet. – N.Y., 1999.
31. Бонташ П.К., Прозорова Н.С. Томас Мор. – М., 1983.
32. Попов В. Династические браки и брачная дипломатия в Западной Европе накануне нового времени // Новая и новейшая история. – 1998. – №12.
33. Диксон В.Г. Две королевы Екатерина Арагонская и Анна Болейн. – Спб., 1874-1875.
34. Процесс Екатерины Арагонской по новым документам. – Казань, 1884.
35. Warnicke R.M. The fall of Anne Boleyn revisited. // English Historical Review. – Essex, 1993. – Vol.108. – №428.
36. Letters and Papers, Foreign and Domestic, of the Reign of Henry VIII / Ed. by J. S. Brewer, J. Gardner and R. H. Brodie. – L., 1862-1932.

37. Mackie J.D The earlier Tudor, 1485-1558. – Oxford, 1966.
38. Семенов В.Ф. Огораживание и крестьянские движения в Англии XVI века.(Из истории обезземеливания крестьян в Англии). – М.-Л., 1949.
39. Треvelyan Д.М. Социальная история Англии: обзор шести столетий. / Под ред. В.Ф.Семенова. – М.,1959.
40. Bindoff S.T. Tudor England. – L., 1977.
41. Dickens A.G. Thomas Gromwell and the English Reformation. – L., 1959.
42. Бартон Э. Повседневная жизнь англичан в эпоху Шекспира. – М., 2005.

Маклюк О. Н. Королевский двор в раннетюдоровской Англии как способ репрезентации власти
Статья посвящена анализу истории Королевского двора в Англии раннего нового времени. Автор представил изменения роли королевской власти, ее персонификацию в эпоху ранних Тюдоров. Королевский двор эпохи Генриха VII и Генриха VIII характеризуется, как особый институт власти. Королевский двор становится центром политической и культурной жизни в Англии первой половины XVI века. Автор пришел к выводу, что Королевский двор в Тюдоровской Англии становится институтом, который формирует определенный имидж королевской власти в Европе.

Ключевые слова: Королевский двор, “королевский двор” (хозяйство), король, фавориты, придворные партии, ранний абсолютизм, парламент, Тайный совет, Реформация, публичная власть, раннетюдоровский период.

Maklyuk O. M. A Royal Court in the early Tudor's England as a method of the representation power

The article is devoted to the analysis of history of Royal Court in England of early new time. The author presented changes of the place and role of the royal power, its personification during the early Tudor's period. The Royal Court of the epoch of Henry VII and Henry VIII is characterized, as a special institution of power. A Royal Court becomes the center of political and cultural life in England of the XVI century. An author came to the conclusion, that a Royal Court in early Tudor's period in England becomes an institute which forms the image of royal power in Europe.

Keywords: Royal Court, “household”, king, favorites, court parties, early absolutism, Parliament, Privy Council, Reformation, administrative system, public power, early Tudor's period.

УДК 94(430):“13/14”

Н. В. Год

ЕРАЗМ РОТТЕРДАМСЬКИЙ, МАРТИН ЛЮТЕР ТА ЇХ ПОЛЕМІКА З ПИТАННЯ ПРО СВОБОДУ ВОЛІ

Статтю присвячено полеміці гуманіста Еразма Роттердамського і теолога Мартіна Лютера у 1524-1526 рр. Розглядаються позиції обох опонентів стосовно питання свободи волі. Доведено, що в цьому питанні була принципова різниця між гуманізмом та Реформацією.

Ключові слова: Еразм Роттердамський, Мартін Лютер, теологія, свобода, гуманізм, Реформація

Епоха Відродження здавна була об'єктом пильної уваги істориків, філософів, культурологів і фахівців інших галузей гуманітарних знань. Вона і сьогодні викликає жвавий інтерес, бо співзвучна сучасним тенденціям суспільного життя – гуманізації, демократизації, створення умов для всебічного розвитку особистості.

Творчість Еразма Роттердамського віддзеркалила багато граней історії XVI століття, еволюцію гуманістичної думки, її регіональні особливості, підтвердила роль людини в підготовці реформ освіти та культури. Одним із аспектів просвітницької діяльності Роттердама була його полеміка з лідером реформаційного руху Мартіном Лютером і загалом позиція щодо Реформації. Дослідження даного питання дозволяє краще зрозуміти історичну роль ренесансного гуманізму, специфіку його “північного” варіанту, драматичний шлях ідей видатного мислителя епохи європейського Відродження.

В історіографії досліджувана проблема вивчалася Е.В. Кольсом, Й. Хейзінгою, Ж.-К. Марголеном, В. Соколовим, М. Батайоном, М. Сміріним, А. Неміловим. Певною мірою її торкнулися Б. Володарський і Н. Ревуненкова (статті про взаємовідносини Еразма з У. фон Гуттенем і Ж. Кальвіном). Цінні відомості представлені в коментарях Ю. Когана до творів Еразма “Зброя християнського воїна”, “Діатриба, або Роздуми про свободу волі” та інших. Мета даної статті – глибоко проаналізувати зміст полеміки Еразма Роттердамського та Мартіна Лютера з приводу свободи волі – одного з найактуальніших питань тогочасної ідейно-релігійної боротьби.

Для її розуміння необхідно розглянути ідейні позиції мислителів, виокремити їх особистісні риси, проаналізувати взаємовідносини до оприлюднення твору, який започаткував напружену боротьбу з питань свободи волі – “Діатриба, або Роздуми про свободу волі” (1524). Із самого початку зазначимо, що їх біографії були різними: Еразм, формально залишаючись монахом, насправді жив світським життям, занурившись у наукові заняття. Лютер, син гірчичника, здобув університетську освіту (магістр філософії), постригся в монахи, згодом здобув ступінь доктора богослов'я. Утім, монастирське життя також не задовольняло мислителя. Це відбилося на його реформаторських проектах, за якими інститут чернецтва скасовувався. Еразм і Лютер відрізнялися один від одного і зовнішньо, і внутрішньо: перший – маленький на зріст, худо-